

ОРГАНІЗАЦІЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

УДК 347.73

М. Василенко,

доктор фізико-математичних наук, професор, професор кафедри права ЄС
і порівняльного правознавства Одеської національної юридичної академії

НАУКОВІ ПАРКИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ ПОГЛЯД НА ЗАКОН ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЗА УЧАСТЮ УНІВЕРСИТЕТІВ (АКАДЕМІЙ)

Глобальна конкуренція і обмеженість ресурсів, зростаюча складність інновацій та їх системність змушують підприємства ухвалити нову стратегію наукових досліджень. Сьогодні будь-яке велике міцне підприємство, що займається інтенсивною розробкою технологій, самотужки не може справитися з фінансуванням і внутрішньою реалізацією інноваційних проектів, які виступають у вигляді системних досліджень і винахідництва. Рівень економічного розвитку держав в ХХІ ст. визначається науково-технічним прогресом і інтелектуалізацією основних чинників виробництва: у глобальній економічній конкуренції виграють тільки ті країни, які забезпечать сприятливі умови для наукових досліджень, науково-технічних розробок і технологій інноваційного характеру, що запроваджені у промислове виробництво. У зв'язку з цим важливо підкреслити, що сьогодні сім провідних держав світу, володіючи менш ніж півсотнею макротехнологій, контролюють більше 80 % світового ринку продукції, використовуючи державне регулювання інноваційною сферою і не покладаючись лише на дію ринкових регуляторів [1]. Провідне місце серед них займають США, на друге місце вийшла Німеччина, третє місце належить Японії. Правовий аналіз розвитку інноваційних процесів у державі з адміністративно-господарських позицій надано в ряді робіт, в тому числі і в роботах автора (див. [2–4]).

Як відомо, у свій час у посланні Президента України Верховній Раді «Євро-

пейській вибір. Концептуальні основи стратегії економічного розвитку на 2002 — 2011 роки» інноваційну модель розвитку було визначено як другий за значенням стратегічний пріоритет для України [5]. Однак не був деталізований правовий механізм побудови стратегії розвитку, за допомогою якого можливо цілеспрямовано й ефективно керувати інноваційним процесом для створення національної інноваційної системи. Навіть наявність самої стратегії не гарантує створення такої системи. Так, про створення національної інноваційної системи пише Ю. Є. Атаманова [6], але в Україні такої системи ще досі не створено, її немає. Про це свідчать результати і висновки парламентських слухань «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів», які відбулися 17 червня 2009 р.

Раніше було розроблено також стратегію економічного та соціального розвитку України на 2004–2015 рр. «Шляхи європейської інтеграції». Основою курсу, спрямованого на запровадження інноваційної моделі розвитку країни, передбачалося утвердження України як високотехнологічної держави (див. [7]). На жаль, за останні роки в країні відбулися суттєві процеси щодо відхилення від інноваційного курсу розвитку, а розробка інноваційної моделі розвитку залишилася «побажаннями на папері».

На 2009 р. єдиною інноваційною структурою в країні фактично залишалося всього шістнадцять, як це пе-

редбачено законодавством [8], більша частина з яких на сьогодні фактично в спеціальному режимі господарювання не працює. В 2005 р. внаслідок змін законодавства, (повного виключення з нього будь-яких заходів державної підтримки інноваційної діяльності), а також внаслідок широкої кампанії витиснення технопарків з економічного й громадського життя країни, умови діяльності технологічних парків було різко погіршено. Протягом 2005, 2006 рр. і практично всього 2007 р. не було прийнято жодного нового проекту технопарків. У березні 2006 р. економічні статті в Законі про технопарки [8] були частково відновлені, але їхнє практичне виконання не було забезпечено. Більш того, блокування діяльності технопарків, в пряме порушення чинного законодавства, стало нормою. Однак аналіз процесу становлення в Україні технопарків засвідчує про зниження на сьогодні динаміки їх розвитку та функціонування, хоча практика роботи технопарків протягом останніх дев'яти років підтверджує їх доцільність та ефективність в активізації інноваційної діяльності. Так, протягом 2008–2009 рр. було зареєстровано всього 10 проектів технопарків. Керівники промислових підприємств, достатньо навчені гірким досвідом необґрунтованих претензій фіскальних та правоохоронних органів до учасників технопарків, маючи багатий інноваційний потенціал, побоюються подавати проекти на реєстрацію, вичікують, коли розумні й правильні положення програми Українського прориву перетворяться на настільки ж розумні й правильні дії уряду, його міністерств і відомств. Так, автором в роботі [9] відзначалося, що господарсько-правові підстави забезпечення інноваційної діяльності в країні не є задовільними і потребують відповідного правового втручання, яке теж залишається на недостатньо високому рівні, в першу чергу щодо технологічних парків як реально діючих інноваційних структур. Крім того, існує правова неузгодженість законодавчих механізмів. Таким чином, багато принципово важливих положень існуючого законодавства

в інноваційній сфері не виконувалося або безпідставно призупинялося іншими рішеннями державних органів, як це відбувалося в останні роки в діяльності технопарків.

Однак нові кроки в напрямку правового врегулювання і розвитку інноваційної діяльності все-таки законодавцем і державою робляться. Вони відтворилися в новому Законі «Про наукові парки» [10].

Метою статті є проведення аналізу викладених в Законі «Про наукові парки» положень та їх порівняльно-правова інтерпретація в контексті створення національної інноваційної системи.

На думку автора, саме на цей Закон покладається надія щодо доведення наукових розробок, що створені або виконуються в численних університетах країни. До прийняття Закону «Про наукові парки» [10] в Україні законодавство про наукові парки регулювалося законом [11]. Закон визначав існування в країні тільки одного наукового парку — науковий парк «Київська політехніка» [11]. За вказаним Законом, науковий парк — це договірне об'єднання суб'єктів господарювання, яке створене з метою організації, координації та контролю процесу виконання проектів наукового парку. За Законом [11], засновниками наукового парку є Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» та інші суб'єкти господарювання, що уклали засновницький договір про утворення наукового парку і можуть виконувати проекти наукового парку, але перший засновник залишається незмінним. Далі прописано, який проект визначається проектом наукового парку. Це інноваційний або науково-технологічний проект, що складається з комплексу документів. Такий комплект документів визначає конкретну процедуру і комплекс необхідних заходів щодо розроблення та реалізації інноваційних продуктів та/або продукції і включає в себе інформацію про матеріальні, фінансові, кадрові ресурси, необхідні для виконання інноваційного проекту. Науковий парк здійснює координацію не тільки інноваційної діяль-

ності засновників та партнерів наукового парку, але й їхню наукову, виробничу та комерційну діяльність. Партнерами наукового парку вважаються суб'єкти господарювання, що уклали з науковим парком договір про партнерство та беруть участь у виконанні проектів наукового парку. Однак Закон [11] розповсюджувався тільки на один університет — Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». Важко говорити про якісь значні досягнення в порівнянні з іншими університетами, незважаючи на те, що університет отримує значно більше коштів, виділених з держбюджету на наукові дослідження у ВНЗ України. Тому сподіватися тільки на науковий парк «Київська політехніка» в сенсі створення національної інноваційної системи не є достатньо спроможним кроком, бо Закон [11] проігнорував інтереси багатьох інших науковоспроможних університетів і академій. Інтереси цих університетів (академій) щодо створення наукових парків відобразилися в Законі [10]. Слід відзначити, що в ВНЗ України працює значна частина кандидатів і докторів наук, які є самодостатніми з наукової точки зору, а вони самі не чіпляються за минулі зруйновані досягнення. Закон [10] зацікавлює всі ВНЗ щодо створення наукових парків, а також входження до їх складу.

В Законі [10] (ст. 5) сказано, що науковий парк створюється і діє на основі засновницького договору та статуту, вимоги до яких визначаються цим Законом. У засновницькому договорі про створення наукового парку визначаються зобов'язання засновників створити науковий парк, порядок їх спільної діяльності щодо його створення, умов передання науковому парку майна та нематеріальних активів засновників з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом. У статуті наукового парку зазначаються найменування юридичної особи, мета, завдання та функції наукового парку згідно з вимогами цього Закону, відомості про склад засновників, розмір і порядок створення статутного та інших фондів, порядок розподілу при-

бутку і збитків, органи управління науковим парком, їх компетенція, порядок прийняття ними рішень, порядок вступу до наукового парку та виходу з нього, порядок ліквідації та інші відомості, що відповідають законодавству України та цьому Закону. При цьому певний вищий навчальний заклад та/або певна наукова установа можуть бути засновниками одного наукового парку. У рамках діяльності наукового парку не допускається здійснення таких видів діяльності, як торговельно-посередницька діяльність, надання послуг побутового призначення, виробництво і переробка підкацизних товарів та інших, що не відповідають меті наукового парку.

Рішення про створення наукового парку приймається його засновниками за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Науковий парк набуває статусу юридичної особи з дня його державної реєстрації у встановленому законом порядку. Для погодження рішення про створення наукового парку подаються: проекти установчих документів наукового парку; перелік пріоритетних напрямів діяльності наукового парку; дані про наукові результати, реалізація яких забезпечить розвиток наукового парку; відомості про засновників наукового парку, наявну та потенційну виробничу, інженерну, транспортну і соціальну інфраструктуру, що будуть використовуватися в діяльності наукового парку. У разі якщо засновниками наукового парку є суб'єкти господарювання державної або комунальної власності, що здійснюють свою діяльність на основі права господарського відання або права оперативного управління, рішення про участь таких засновників у заснуванні наукового парку приймається за погодженням з відповідними органами, в управлінні яких перебуває державна або комунальна власність, закріплена за такими суб'єктами господарювання. Науковий парк має вищий орган управління та виконавчий орган управління.

Функції органів управління наукового парку визначаються його статутом. Вищим органом управління наукового парку є загальні збори засновників наукового парку, функції яких визначаються статутом наукового парку. Вищий орган управління наукового парку: затверджує статут наукового парку та вносить зміни до нього; утворює виконавчий орган наукового парку; вирішує фінансові та інші питання відповідно до статуту наукового парку. Виконавчий орган управління наукового парку формується загальними зборами засновників у порядку, встановленому статутом наукового парку. Виконавчий орган управління наукового парку має інші функції: він вирішує питання поточної діяльності для координації діяльності його засновників і партнерів щодо виконання проектів наукового парку.

Особливостями розроблення та реалізації проектів наукового парку є те, що виконання та реалізація проектів наукового парку здійснюються за рахунок власних коштів наукового парку, його партнерів чи замовників та/або за рахунок коштів Державного бюджету України без їх державної реєстрації і не передбачає будь-яких пільг чи спеціального режиму. Проекти наукового парку подаються до органу управління наукового парку юридичними особами згідно з умовами та вимогами, що розробляються і затверджуються органом управління наукового парку, а рішення про прийняття до виконання проекту наукового парку приймається органом управління наукового парку і є підставою для укладання договору про партнерство з юридичними особами. Безперечно, має бути конкурсний відбір проектів виконавчим органом управління наукового парку, розробляється та затверджується Положення про проведення конкурсу. За результатами конкурсу виконавчий орган управління наукового парку приймає рішення про виконання проекту наукового парку та укладає договір про партнерство. При цьому контроль за виконанням проектів наукового парку та реалізацією інноваційних продуктів та/або продукції здійснюється органом

управління наукового парку, а строки реалізації проекту наукового парку не можуть перевищувати семи років з дня його державної реєстрації.

У разі недотримання партнером наукового парку вимог проекту наукового парку, показників та строків його реалізації виконавчий орган управління наукового парку може прийняти рішення про припинення виконання проекту наукового парку в повному обсязі або частково внаслідок односторонньої відмови від виконання умов договору про партнерство, що вважатиметься відповідно розірваним або зміненим. Майнові, фінансові та інші наслідки, що можуть виникнути між партнерами наукового парку в разі припинення виконання проекту наукового парку в повному обсязі або частково, визначаються у договорі про партнерство.

Окрему увагу законодавець відвів грошовим і майновим питанням діяльності наукових парків. Слід відзначити, як вже було згадано вище, розроблення і реалізація проектів наукового парку здійснюються за рахунок коштів наукового парку і його партнерів. Крім того, можуть залучатися кошти державного і місцевих бюджетів. Проекти наукового парку, що виконуються за рахунок коштів наукового парку і його партнерів і не передбачають державної підтримки згідно з Законом, не потребують державної реєстрації. Проекти наукового парку, реалізація яких потребує державної підтримки, підлягають державній реєстрації Кабінетом Міністрів України. Такі зареєстровані проекти наукового парку звільняють від обкладення ввізним митом наукове, лабораторне і дослідницьке обладнання, а також комплектуючі та матеріали, що не виробляються в Україні, згідно з номенклатурою та обсягами, передбаченими проектом наукового парку. Порядок митного оформлення, номенклатура та обсяги ввезення товарів визначаються Кабінетом Міністрів України. Режим звільнення від сплати ввізного мита діє протягом строку реалізації проекту наукового парку, але не більше двох років з дня затвердження номенклатури та обсягів постачан-

ня відповідного обладнання, для комплектуючих і матеріалів — протягом одного року. Контроль за цільовим використанням наукового, лабораторного і дослідницького обладнання, а також комплектуючих та матеріалів, що не виробляються в Україні, здійснюється відповідно до закону. У разі нецільового використання ввезених на територію України наукового, лабораторного і дослідницького обладнання та комплектуючих і матеріалів не для потреб реалізації проектів наукових парків суми ввізного мита, що нараховуються згідно з митним законодавством України, підлягають стягненню до Державного бюджету України. При цьому платник податку, який здійснив нецільове використання, зобов'язаний збільшити свої податкові зобов'язання за наслідками податкового періоду, в якому відбулося таке порушення, на суму ввізного мита, що мала бути сплачена при ввезенні на територію України наукового, лабораторного і дослідницького обладнання та комплектуючих і матеріалів, а також сплатити пеню, нараховану на таку суму ввізного мита виходячи з 120 відсотків облікової ставки Національного банку України, що діяла на день збільшення податкового зобов'язання за період їх нецільового використання.

Звернення наукових парків щодо державного замовлення на поставку продукції, виконання робіт і надання послуг для забезпечення пріоритетних державних потреб розглядається у пріоритетному порядку. Виконання науковим парком державного замовлення здійснюється на договірній (контрактній) основі у порядку, визначеному законом. Законодавець визначив, яким чином відбувається оренда науковим парком приміщень вищого навчального закладу, що є його засновником. Вищий навчальний заклад та/або наукова установа мають право бути орендодавцем приміщень та обладнання для партнерів наукового парку на строк реалізації проектів наукового парку згідно з Законом. За проектами наукового парку, реалізація яких передбачає використання приміщень та обладнання вищого нав-

чального закладу та/або наукової установи, за поданням виконавчого органу управління наукового парку між вищим навчальним закладом та/або науковою установою і партнером наукового парку укладається договір оренди на строк, передбачений умовами реалізації проекту наукового парку. У договорах оренди може визначатися особливий порядок сплати комунальних послуг та орендної плати. Розміри та умови їх оплати встановлюються вищим навчальним закладом та/або науковою установою за погодженням з центральним органом виконавчої влади, у сфері управління якого перебуває цей вищий навчальний заклад та/або наукова установа.

В Законі [9] прописано економічні засади діяльності наукового парку, зокрема майнові відносини, фінансування та розрахункове обслуговування діяльності наукового парку. Так, для виконання статутних завдань науковий парк може створювати статутний і резервний фонди, фонд підтримки інноваційної діяльності та інші фонди, не заборонені законодавством України. Статутний фонд наукового парку поділений на частки між засновниками відповідно до розміру їх вкладу. Вкладом до статутного фонду наукового парку можуть бути гроші, цінні папери та інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку. Вищий навчальний заклад та/або наукова установа беруть участь у формуванні статутного фонду наукового парку шляхом внесення до нього нематеріальних активів (майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності) у порядку, встановленому законодавством України. Суб'єкт господарювання державної або комунальної власності, що здійснює свою діяльність на основі права господарського відання, може передавати належне йому майно до статутного фонду наукового парку лише за попередньою згодою центрального органу виконавчої влади, у сфері управління якого він перебуває. Передача до статутного фонду наукового парку нерухомого майна, а також повітряних і морських суден, суден внутрішнього плавання та рухо-

мого складу залізничного транспорту, що перебувають на балансі державних суб'єктів господарювання, здійснюється за умови додаткового погодження з Фондом державного майна України. Не можуть бути об'єктами передавання до статутного фонду наукового парку об'єкти державної власності, що мають загальнодержавне значення, а також об'єкти, включені до переліку об'єктів права державної власності, що законодавчо не підлягають приватизації.

Принципове значення положення щодо джерел фінансування. До них належать кошти статутного та інших фондів наукового парку; фінансові надходження від діяльності наукового парку; інвестиції, надані науковому парку; благодійні внески для розвитку наукового парку та забезпечення реалізації проектів наукового парку; кошти державного та місцевих бюджетів; кошти замовників; інші надходження, не заборонені законодавством України. При цьому науковий парк має право відкривати рахунки в національній та іноземній валютах у банківських та інших фінансових установах.

В останній статті (ст. 23) Закону [10] прописано, що припинення діяльності наукового парку здійснюється виключно шляхом його ліквідації за рішенням засновників або на підставі рішення суду, а реорганізація наукового парку забороняється. Треба сподіватися, що строк чинності Закону з 1 січня 2010 р. не буде пересуватися на кілька років надалі, як це відбулося з новими технопарками в 2004 р. Якщо ж технологічним і науковим паркам створити законодавство про технополіси, а також про венчурне інвестування, то мова може йти про створення української інноваційної системи, яку в Україні ніяк не можуть створити. Треба констатувати, що можливості в Україні для цього є на усіх рівнях суспільства, в тому числі і на законодавчому. Однак, на жаль, вони залишаються не використаними.

Зауважимо при цьому, що державна політика високорозвинених країн світу свідчить про необхідність створення національної інноваційної системи. Досвід

США показує, що така система розвивається постійно і комплексно: існує кілька десятків законів і указів Президента США про визначення трансферу і комерціалізації високих технологій. Однак на державному рівні в Україні практично не робиться жодної спроби не тільки вивчити «інноваційний клімат» в країні, а й повернути до роботи інноваторів, які розтворилися в комерційному середовищі через низьку правову і інноваційну культуру керівних кадрів. Тут будуть потрібні пряме фінансування інноваційних проектів й серйозна законодавча робота.

Таким чином, в країні потрібна критична маса в кількості і якості ВНЗ та вчених, які володіють автономією і креативним професорським складом, мають змогу і бажання не тільки читати курси лекцій, а ще й провадити серйозні науково-технологічні розробки. Науковий простір держави не має бути монополізованим однією забюрократизованою надструктурою. Крім того, як свідчить досвід країн ЄС, а також регіону Південно-Східної Азії та США, важливою виявляється політико-правова воля керівних органів або очільників країни щодо грамотного державного стимулювання інноваційної діяльності та функціонування національної інноваційної системи.

Ключові слова: технологічні парки, наукові парки, вищий орган, управління, виконавчий орган, проект, інноваційна діяльність, законодавство, національна інноваційна система.

В роботі показано, що єдиною інноваційною структурою в Україні фактично залишалися технологічні парки, які ледь-ледь працюють. В годину кризи в розвитку інновацій законодавцем зроблено новий крок в напрямку правового врегулювання і розвитку інноваційної діяльності, який відтворився в новому Законі «Про наукові парки». Досліджено, як Закон відображає інтереси університетів і академій щодо інноваційно-господарської діяльності. Обговорено

основні положення Закону. Виказано сподівання, що цей Закон буде сприяти створенню національної інноваційної системи.

It is shown in this work that the only innovative structures that have left in Ukraine are technological parks. However they do not work property. During the period of crisis a new step it was made by the legislator in the direction of development and regulation of innovative activity. It was found it's reflection in the Act of the Parliament «About the scientific parks». It was analysed in the what way this Act reflects the interests of the universities and academies concerning innovative-economic activity. There were also discussed the main statements of this Act. The statements think that this Act will assist to create national innovative system.

Література

1. Байнев В. Ф. Переход к инновационной экономике в условиях межгосударственной интеграции / В. Ф. Байнев, В. В. Саевич ; [под общ. ред. В. Ф. Байнева]. — Минск : Право и экономика, 2007. — С. 9–13.
2. Василенко М. Д. Адміністративно-правовий аналіз розвитку інноваційних процесів в державі: технопарки та технополіси // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / ОНЮА. — О. : Фенікс, 2007. — Вип. 31. — С. 167–174.
3. Василенко М. Д. Генезис адміністративно-правового супроводження інноваційної діяльності в Україні: технологічні та наукові парки // Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство : зб. наук. пр. / ЧНУ. — Чернівці : Рута, 2006. — Вип. 365. — С. 64–69.
4. Василенко М. Д. Державна інноваційна діяльність в розумінні аксіології права // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / ОНЮА. — О. : Юрид. л-ра, 2008. — Вип. 40. — С. 215–220.
5. Послання Президента України Верховній Раді України «Європейський вибір. Концептуальні основи стратегії економічного розвитку на 2002–2011 роки» // Урядовий кур'єр. — 2002. — 4 черв. — С. 1–2.
6. Атаманова Ю. Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави : монографія / Ю. Є. Атаманова. — Х. : ФІНН, 2008. — С. 281–318.
7. Шляхи інноваційного розвитку України / А. В. Табачник, В. Г. Кремінь, А. М. Гуржій, М. Ф. Гончаренко, В. О. Гусев, О. А. Мазур. — К. : Людопринт Україна, 2004. — 544 с.
8. Про внесення змін до Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» та інших законів України : Закон України від 12 січ. 2006 р. № 3333-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 22. — Ст. 182.
9. Василенко М. Д. Реалізація інноваційного законодавства: деякі українські реалії в контексті створення ефективної правової бази // Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство : зб. наук. пр. / ЧНУ. — Чернівці : Рута, 2008. — Вип. 45. — С. 236–241.
10. Про наукові парки : Закон України від 25 черв. 2009 р. № 1563-VI // Офіційний вісник України. — 2009. — 7 серп. — Ст. 1978.
11. Про науковий парк «Київська політехніка» : Закон України від 22 груд. 2006 р. № 525-V // Відомості Верховної Ради України. — 2007. — № 10. — Ст. 86.